

Δρ. Παναγιώτης Κ. Βαρσάμης

Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης (ΠΕ-11), Πιστοποιημένος Εκπαιδευτής Ενηλίκων, Πανεπιστημιακός Υπότροφος στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, εργάζεται στον Συμβουλευτικό Σταθμό Νέων (Σ.Σ.Ν.) της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης, (Email: dr.p.varsamis@gmail.com)

Κυρατσούλα Μαντζαβέλα

Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης (ΠΕ-02), Ψυχολόγος και Δραματοθεραπεύτρια, Πιστοποιημένη Εκπαιδύτρια Ενηλίκων, εργάζεται στο Κέντρο Διάγνωσης Διαφοροδιάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕ.Δ.Δ.Υ.) Β' Θεσσαλονίκης, (Email: kiramantz@gmail.com)

Ηλίας Χάλιος, MSc

Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης (ΠΕ-70), Ψυχολόγος και Συστημικός Ψυχοθεραπευτής, υποψήφιος διδάκτορας κλινικής ψυχολογίας, εργάζεται στο Γραφείο Αγωγής Υγείας της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης, (Email: ixalios@gmail.com)

Ο παρών οδηγός αποτελεί μέρος βιωματικού σεμιναρίου που υλοποιήθηκε από τον Σ.Σ.Ν. της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης και από το Β' ΚΕ.Δ.Δ.Υ. Θεσσαλονίκης για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας με θέμα: «*Βλέπεις κάτι; Κάνε κάτι!*». Διαθέτει την υπ. αρ. 199359/Γ7/27-12-2013 έγκριση του Υ.ΠΑΙ.Θ.. Έγινε στο πλαίσιο των δράσεων του τοπικού δικτύου Δυτικής Θεσσαλονίκης, το οποίο εντάσσεται στο Παρατηρητήριο Πρόληψης της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού (Π.Π.Σ.Β.Ε.) Κεντρικής Μακεδονίας.

Ο παρών οδηγός περιλαμβάνει μόνο τους βασικούς άξονες για την κατανόηση και άμεση αντιμετώπιση συμβάντων εκφοβισμού και βίας. Τα πλήρη περιεχόμενα του σεμιναρίου, όπως υλικά παρέμβασης, βιωματικές μέθοδοι, δραστηριότητες μαθητών, σχέδια μαθήματος κ.ά. δίνονται αποκλειστικά στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς.

1. Βασικές παραδοχές και θέσεις

Ένα από τα βασικά δικαιώματα του παιδιού στο σχολείο είναι η φυσική και η συναισθηματική του ασφάλεια. Η εξασφάλιση αυτού του δικαιώματος είναι παιδαγωγική, ηθική, αλλά και νομική ευθύνη της σχολικής κοινότητας. Έτσι, οφείλουμε να ορίσουμε συγκεκριμένες διαδικασίες πρόληψης, ανίχνευσης, καταγραφής και αντιμετώπισης συμβάντων εκφοβισμού ή/και βίας. Ως εκ τούτου, προτείνεται η τροποποίηση του σχολικού κανονισμού ώστε α) να προβλέπονται οι ακριβείς ενέργειες και οι σχετικές στρατηγικές και β) να περιγράφονται τα καθήκοντα ενός μόνιμου συμβούλου-εκπαιδευτικού για κάθε σχολική μονάδα.

2. Ρόλος των υπευθύνων των σχολείων

Αναθεώρηση των τρόπων ενημέρωσης και υλοποίησης προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής υγείας. Ανακοίνωση του ρόλου και των ονομάτων των υπευθύνων. Ανάρτηση αφισών και σχετικών πληροφοριών, όπως γραμμών άμεσης βοήθειας. Τρόποι ανάπτυξης της εμπιστοσύνης με τους μαθητές, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Εδραίωση της διαφοράς μεταξύ «καρφώνω» και «ενημερώνω». Κινητοποίηση μαθητικών συμβουλίων. Μέθοδοι ανίχνευσης φαινόμενων εκφοβισμού/βίας, υποψηφίων θυμάτων και πιθανών θυτών. Εντοπισμός μη ασφαλών περιοχών του σχολείου. Βιωματικές προσεγγίσεις για την ορθή διατύπωση ειδικών κανόνων για τον εκφοβισμό, ως μέρος του συμβολαίου της τάξης. Μέθοδοι τριτογενούς (ή ατομικής) πρόληψης με το σύστημα των προσώπων αναφοράς ή μέσω του συμβούλου-εκπαιδευτικού.

3. Βασικές δεξιότητες υπευθύνων

Πλήρης κατανόηση των μύθων γύρω από τον σχολικό εκφοβισμό και τη βία. Αναγνώριση και αντιμετώπιση εσφαλμένων πεποιθήσεων, από όπου και αν προέρχονται. Χειρισμός των σημαντικών διαφοροποιήσεων που υπάρχουν στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Διαδικασίες ενημέρωσης της Διεύθυνσης του σχολείου και του τοπικού δικτύου. Πρόβλεψη ειδικού χώρου και χρόνου μέσα στην ίδια ημέρα για την ακρόαση των εμπλεκόμενων. Τρόποι καταγραφής συμβάντων. Μέθοδοι υποβολής ορθών και αποτελεσματικών

ερωτήσεων. Ενδεδειγμένοι τρόποι σχολιασμού των απαντήσεων. Περιορισμοί της ενσυναισθητικής κατανόησης σε περιπτώσεις εκφοβισμού/βίας. Μέθοδοι αυτοαποκάλυψης. Διακριτικός χειρισμός ευαίσθητων πληροφοριών. Αποφυγή πρώιμων ποινών με την εφαρμογή μη τιμωρητικών πρακτικών.

Επίσης, οι υπεύθυνοι μαθαίνουν για ενδεικτικές δραστηριότητες που μπορούν να υλοποιήσουν την πρώτη μέρα της σχολικής χρονιάς, καθώς και για τους τρόπους βιωματικής ευαισθητοποίησης των μαθητών για ειδικούς κανόνες που αφορούν στον σχολικό εκφοβισμό (Θα αφήσουμε στην άκρη τον εκφοβισμό, Θα βοηθάμε τους μαθητές που πέφτουν θύματα εκφοβισμού, Θα συμπεριλάβουμε στην παρέα μας μαθητές που μένουν συνήθως μόνοι, Αν μάθουμε ότι κάποιος έπεσε θύμα εκφοβισμού, θα το πούμε σε κάποιον ενήλικα στο σχολείο και σε κάποιον ενήλικα στο σπίτι). Επιπλέον, οι υπεύθυνοι μαθαίνουν ότι οφείλουμε να πλαισιώνουμε αυτούς τους κανόνες με σχετικές πρακτικές, όπως: Όταν συζητάμε για τον σχολικό εκφοβισμό ή για άλλα προβλήματα μεταξύ των μαθητών, δεν αναφέρουμε ονόματα.

Ακόμη, οι υπεύθυνοι μαθαίνουν να ερμηνεύουν την προκλητική ή επιθετική συμπεριφορά των μαθητών καθώς αυτή μπορεί να έχει διαφορετικούς στόχους και να έχει διαφορετικές επιδράσεις σε συμμαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς. Παραδείγματα στόχων συμπεριφοράς: Απόσπαση προσοχής (ο άλλος νιώθει ενοχλημένος), επίδειξη δύναμης (ο άλλος νιώθει ηττημένος), εκδίκηση (ο άλλος νιώθει πληγωμένος), ηθελημένη αδυναμία (ο άλλος νιώθει ανήμπορος). Οι υπεύθυνοι εξασκούνται σε βασικές συστημικές τεχνικές και μαθαίνουν να κατευθύνουν την προσοχή των εμπλεκόμενων σε θετικές μορφές συμπεριφοράς.

4. Προχωρημένες δεξιότητες υπευθύνων

- Πως μιλάμε σε παρατηρητές:

Οι παρατηρητές είναι οι πλέον αποτελεσματικοί εταίροι για να σταματήσει άμεσα η βία. Οι παρατηρητές οφείλουν να μην αποτελούν ακροατήριο και να απομακρύνονται (ή να βγαίνουν εκτός σύνδεσης). Έχουν εντοπιστεί επτά τεχνικές άμεσης παρέμβασης των παρατηρητών, στις οποίες είναι καλό να εκπαιδευτούν βιωματικά (απόσπαση της προσοχής του θύτη, ενίσχυση της συλλογιστικής του θύτη, εξισορρόπηση με σχόλια για το θύμα, λεκτική υποστήριξη του θύματος, αμυντική στάση έναντι στον θύτη, ενημέρωση ή άμεση λήψη βοήθειας, τηλεφωνική κλήση σε γραμμή βοήθειας). Εξάσκηση σε δηλώσεις που μειώνουν τον φόβο του παρατηρητή και ενισχύουν την εμπιστοσύνη του προς τον υπεύθυνο. Μέθοδοι αλλαγής των στάσεων των παρατηρητών για ανάληψη δράσης (βιωματική εργασία πειθούς).

- Πως μιλάμε σε θύματα:

Δηλώστε πως το να έρθει σε εσάς απαιτεί μεγάλο κουράγιο, διαβεβαιώστε ότι θα βοηθήσετε, πείτε ότι το σχολείο δεν ανέχεται τον εκφοβισμό, και αναφέρετε ότι υπάρχουν διαδικασίες ασφαλούς αντιμετώπισης. Κρίνετε αν χρειάζονται άμεσα προληπτικά μέτρα για την ασφάλεια του μαθητή και κλείστε το επόμενο ραντεβού μαζί του. Εξάσκηση των υπευθύνων σε δηλώσεις προς το θύμα. Τεχνικές υποβολής ειδικών ερωτήσεων στο θύμα. Αποφυγή συχνών λαθών κατά την προσέγγιση του θύματος. Τρόποι καταγραφής και συλλογής αποδεικτικών στοιχείων από το θύμα. Παροχή συμβουλών προς το θύμα για τρόπους αντιμετώπισης του θύτη. Βιωματικές μέθοδοι ανάπτυξης σχετικών δεξιοτήτων από το θύμα.

- Πως μιλάμε σε θύτες:

Ακούστε την εκδοχή τους έχοντας υπόψη τις μεταξύ τους σχέσεις ώστε να εκτιμήσετε την ακρίβεια όσων λέγονται. Εξηγήστε τους, τι τους προσάπτεται και πόσο μεγάλη επίδραση είχε αυτό σε θύματα, παρατηρητές ή και σε άλλα μέλη της σχολικής κοινότητας. Εξάσκηση των υπευθύνων σε τεχνικές υποβολής ειδικών ερωτήσεων. Αποφυγή συχνών λαθών. Αντιμετώπιση άρνησης ή υπεκφυγών. Σύνδεση της συμπεριφοράς με τον εκφοβισμό και την παράβαση κανόνων. Παρακολούθηση του θύτη. Υποχρεώσεις του θύτη. Μέθοδοι μη τιμωρητικής προσέγγισης (και όχι στιγματισμού) του θύτη.

- Πως μιλάμε σε γονείς θυμάτων:

Κατανοήστε ότι οι γονείς του θύματος μπορεί να αντιδράσουν με αγωνία, φόβο ή/και θυμό. Μπορούν να έρθουν αναστατωμένοι ζητώντας να μάθουν τι πρόκειται να κάνει το σχολείο για αυτό το θέμα. Δεσμευτείτε ότι θα τηρήσετε το πρωτόκολλο ενεργειών που έχει το σχολείο σας. Πείτε τους ότι θα τους υποβάλετε ενημέρωση εντός συμφωνημένου χρονοδιαγράμματος. Ρωτήστε τους, αν έχουν ανησυχίες για την άμεση ασφάλεια του παιδιού τους, γιατί αυτό μπορεί να σημαίνει την ανάγκη λήψης άμεσων προστατευ-

τικών μέτρων. Εξάσκηση των υπευθύνων στο ειδικό πρωτόκολλο δηλώσεων και ερωτήσεων προς τους γονείς των θυμάτων. Αποφυγή συχνών λαθών. Αντιμετώπιση επιθετικότητας γονέων.

- *Πως μιλάμε σε γονείς θυτών:*

Κατανοήστε ότι οι γονείς του θύτη μπορεί να αντιδράσουν με αμυντικότητα ή/και θυμό. Μπορούν να εκδηλώσουν επιθετικότητα, αλλά και αμφισβήτηση. Κάντε τους σαφές ότι έχετε ελέγξει με μεγάλη προσοχή το γεγονός και ότι το σχολείο προτιμά τις μη τιμωρητικές μεθόδους για να υποστηρίξει του θύτες. Επικοινωνήστε με σαφήνεια στους γονείς τις προσδοκίες του σχολείου για τη συμπεριφορά των παιδιών τους. Εξάσκηση των υπευθύνων στο ειδικό πρωτόκολλο δηλώσεων και ερωτήσεων προς τους γονείς των θυμάτων. Αποφυγή συχνών λαθών. Αντιμετώπιση επιθετικότητας γονέων.

- *Παραπομπή σε συμβουλευτική:*

Εξηγείστε στους γονείς ότι μερικές φορές τα συνήθη γονικά και παιδαγωγικά μέτρα δεν αρκούν για την υποστήριξη των παιδιών. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάποιος έχει «πρόβλημα», αλλά ότι μπορεί να βελτιώσει κάποιες πλευρές του. Σε δυσκολότερες περιπτώσεις, πείτε στους γονείς ότι έχουν ηθική και νομική υποχρέωση να παρέχουν συχνή, κατάλληλη και αποτελεσματική υποστήριξη στο παιδί τους. Τεκμηριώστε με παραδείγματα ότι το παιδί εκτίθεται και στιγματίζεται όταν δεν υποστηρίζεται επαρκώς. Εξάσκηση των υπευθύνων στο πρωτόκολλο δηλώσεων και ερωτήσεων προς τους υπό παραπομπή γονείς. Αποφυγή συχνών λαθών. Αντιμετώπιση των στρεβλώσεων και των φόβων των γονέων. Ενημέρωση των υπευθύνων για το μοντέλο Ανταπόκρισης Στην Παρέμβαση (Α.Σ.Π., αγγλ. Responsiveness To Intervention) και των σχετικών βημάτων που ακολουθούνται από τον Σ.Σ.Ν. και το ΚΕ.Δ.Δ.Υ..

- *Συναντήσεις επανόρθωσης:*

Πρόκειται μεθόδους αποκατάστασης ανθρώπινων σχέσεων, διαταραγμένων από κοινωνικό αποκλεισμό, παραβατικότητα, σχολικό εκφοβισμό, κ.λπ.. Πρόκειται για μια επιμελώς σχεδιασμένη και προγραμματισμένη διαδικασία που γίνεται από εκπαιδευμένο στέλεχος και φέρνει σε επαφή θύτη, θύμα και τα επηρεασμένα μέλη της κοινότητας ώστε όλοι οι εμπλεκόμενοι να αναθεωρήσουν τις στρατηγικές τους και να ανασχεδιάσουν τις συμπεριφορές τους. Γίνεται εξάσκηση των υπευθύνων στο πρωτόκολλο των ενδεδειγμένων ερωτήσεων. Μέθοδοι εμπλοκής των μαθητών στην πρόληψη επανεμφάνισης παρόμοιων συμβάντων. Σύνδεση με την αναγκαιότητα τροποποίησης ή/και αλλαγής κανόνων.

5. Βιβλιογραφία

- Flanagan, H., & Clark, J. (2010). Restorative Approaches in Schools, A Guide for School Managers and Governors. Restorative Solutions.
- Gavrielides, T. (2007). Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy. HEUNI: Helsinki.
- Molnar, A. & Lindquist, B. (2009). Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο - Οικοσυστημική προσέγγιση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. (μετάφραση-επιμέλεια: Αναστασία Καλαντζή- Αζίζι).
- Shore, K. (1998). Special Kids Problem Solver: Ready-to-Use Interventions for Helping All Students with Academic, Behavioral & Physical Problems. New York, NY, Prentice-Hall.
- Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D., Ariel, B. (2013). Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review. Campbell Systematic Reviews, 9.
- Umbreit, M. S., Vos, B., & Coates, R. B. (2006). Restorative justice dialogue: Evidence-based practice. Minneapolis, MN: Center for Restorative Justice and Peacemaking.

- Ηλεκτρονικές πηγές

- www.antibullying.gr
- www.antibullyingnetwork.gr
- <http://bullyingnoway.gov.au/teachers/index.html>
- www.bullyfree.com/free-resources/tips-for-parents
- www.apa.org/pi/families/resources/talking-teens.pdf
- www.violencepreventionworks.org/public/index.page
- <http://education.qld.gov.au/student-services/behaviour/qaav/quick-tips.html>
- www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=208